

1. Systém demografickej štatistiky na Slovensku

Demografická štatistika spolu s pravidelne sa opakujúcimi sčítaniami obyvateľstva zabezpečuje údaje o obyvateľstve v SR ako celku, o jeho priestorovom rozmiestnení, stave, štruktúrach, ako aj charakteristikách v konkrétnom časovom období.

Údaje pre demografickú štatistiku sa získavajú zo štatistického zisťovania o prirodzenom a migračnom pohybe obyvateľstva, ktoré každoročne organizuje Štatistický úrad Slovenskej republiky štatistickými hláseniami radu OBYV 1-5/12.

Štatistické zisťovanie o pohybe obyvateľstva sa týka celej populácie v SR, vrátane cudzincov s trvalým pobytom. Je to vyčerpávajúce zisťovanie, organizované a vykonávané na základe Programu štátnych štatistických zisťovaní. Program štátnych štatistických zisťovaní je legislatívny dokument, podľa ktorého vzniká spravodajským jednotkám podľa § 18 ods. 3 zákona NR SR č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike spravodajská povinnosť vzťahujúca sa na všetky štatistické zisťovania.

Zber údajov sa zabezpečuje prostredníctvom spravodajských jednotiek, ktorými sú matriky, zdravotnícke zariadenia, súdy, ohlasovne pobytu obecných a mestských úradov, pracoviská Ministerstva vnútra SR pre cudzincov a osobitná matrika pre registráciu udalostí týkajúcich sa občanov SR v zahraničí.

Zisťovanie a základné spracovanie demografickej štatistiky je na Slovensku založené na individuálnych hláseniach o jednotlivých demografických udalostiach u každého obyvateľa s trvalým pobytom na území SR (t. j. občanov SR a cudzincov).

Sú to:

- OBYV 1-12 Hlásenie o uzavretí manželstva,
- eOBYV 2-12 Hlásenie o narodení,
- OBYV 3-12 List o prehliadke mŕtveho a štatistické hlásenie o úmrtí,
- OBYV 4-12 Hlásenie o rozvode,
- OBYV 5-12 Hlásenie o sťahovaní,
- Z (MZ SR) Žiadosť o umelé prerušenie tehotenstva a hlásenie potratu.

Štatistika uzavretých manželstiev sa získava spracovaním Hlásenia o uzavretí manželstva (OBYV 1-12). Spravodajskými jednotkami sú matričné úrady. Hlásením o uzavretí manželstva sa zisťujú nasledujúce informácie: dátum uzavretia manželstva, osobné údaje ženícha a nevesty (trvalý pobyt, rodinný stav, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, národnosť, štátne občianstvo), poradie manželstva, u rozvedených a ovdovených ženíchov a neviest dátum rozvodu, resp. ovdovenia.

Štatistika narodených sa získava spracovaním Hlásenia o narodení (eOBYV 2-12). Spravodajskými jednotkami sú matričné úrady. Od apríla 2023 prebieha zber údajov len elektronickou formou na úrovni systém-systém z Centrálného informačného systému matrik (CISMA). Matrika pred zaslaním štatistického hlásenia na Štatistický úrad SR overí vierohodnosť a úplnosť údajov vyplnených zdravotníckym zariadením pri narodení dieťaťa. Hlásením o narodení sa zisťujú nasledujúce informácie: osobné údaje narodeného dieťaťa (dátum narodenia, miesto narodenia, pohlavie, štátne občianstvo pri narodení), základné údaje o pôrode (vitalita, druh pôrodu, pôrodná hmotnosť a dĺžka, týždeň tehotenstva, poradie narodeného dieťaťa, dátum narodenia predchádzajúceho dieťaťa), osobné údaje o rodičoch dieťaťa (dátum narodenia, miesto narodenia, trvalý pobyt, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, národnosť, štátne občianstvo a dátum uzavretia manželstva rodičov, rodinný stav matky).

Štatistika zomretých sa získava spracovaním Listu o prehliadke mŕtveho a štatistického hlásenia o úmrtí (OBYV 3-12). Spravodajskými jednotkami sú matričné úrady. Matrika pred zaslaním štatistického hlásenia Štatistickému úradu SR overí vierohodnosť a úplnosť údajov vyplnených lekárom pri prehliadke, resp. pitve zomretého. Hlásením o úmrtí sa zisťujú nasledujúce informácie: osobné údaje zomretého obyvateľa (dátum narodenia, miesto narodenia, trvalý pobyt, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, pohlavie, rodinný stav, národnosť a štátne občianstvo), základné údaje o smrti (dátum úmrtia, miesto úmrtia, príčina smrti), údaje o pitve, súbor údajov zisťovaných u zomretých detí do 1 roka života (dĺžka života, pôrodná hmotnosť, legitimita, miesto úmrtia).

Štatistika rozvodov sa získava spracovaním Hlásenia o rozvode (OBYV 4-12). Spravodajskými jednotkami sú okresné/mestské súdy. Od roku 2024 prebieha zber údajov len elektronickou formou prostredníctvom informačného systému Štatistického úradu SR. Hlásením o rozvode sa zisťujú nasledujúce informácie: dátum uzavretia manželstva, počet detí z manželstva (z toho maloletých), osobné údaje rozvádžajúcich sa (trvalý pobyt, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, národnosť, štátne občianstvo), základné údaje o rozvode (dátum rozvodu, poradie rozvodu, príčina rozvratu manželstva), údaje o procesnej činnosti súdu, kde definíciu položiek určuje Ministerstvo spravodlivosti SR (spisová značka, poradové číslo hlásenia, druh návrhu, výsledok konania, dôvod zamietnutia, odvolanie podal, výsledok odvolacieho konania atď.).

Štatistika sťahovania sa získava spracovaním Hlásenia o sťahovaní (OBYV 5-12). Spravodajskými jednotkami hlásení o sťahovaní sú ohlasovne pobytu pre občanov SR a pracoviská Ministerstva vnútra SR pre cudzincov. Hlásením o sťahovaní sa zisťujú nasledujúce informácie: osobné údaje osoby, ktorá zmenila miesto trvalého pobytu (dátum narodenia, miesto narodenia, pohlavie, rodinný stav, vzdelanie, národnosť a štátne občianstvo), základné údaje o sťahovaní (dátum zmeny trvalého pobytu, dôvod sťahovania, miesto predchádzajúceho a nového trvalého pobytu, resp. štát

prísťahovania alebo štát vystťahovania).

Do demografickej štatistiky je od roku 1958 zahrnutá aj **štatistika potratov** a umelých prerušení tehotenstva. Štatistický úrad SR preberá údaje z rezortného informačného systému Ministerstva zdravotníctva SR. Údaje o potratoch zbiera Národné centrum zdravotníckych informácií v Bratislave (ďalej len „NCZI“) prostredníctvom Žiadosti o umelé prerušenie tehotenstva a hlásenia potratu Z (MZ SR) 7-12.

Definície

Celkový prírastok/úbytok je súčet prirodzeného prírastku/úbytku a migračného salda.

Cudzinec je osoba, ktorá nie je štátnym občanom SR alebo je osobou bez štátnej príslušnosti.

Dĺžka trvania manželstva je rozdiel medzi dátumom sobáša a dátumom zisťovania alebo zániku manželstva, v rokoch.

Dojčenská úmrtnosť je úmrtnosť detí od narodenia do dovŕšenia prvého roka života. Jej úroveň sa meria prostredníctvom **miery dojčenskej úmrtnosti**, ktorá vyjadruje priemerný počet zomretých dojčiat na 1 000 živonarodených detí v danom kalendárnom roku.

Dokončený vek je vek dosiahnutý pri posledných narodeninách. Udáva sa v rokoch. Vekom obyvateľa sa v demografickej štatistike rozumie dokončený vek.

Emigrácia je sťahovanie sa z určitej územnej jednotky.

Hrubá miera celkového prírastku/úbytku je celkový prírastok/úbytok na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Hrubá miera migračného salda je migračné saldo na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Hrubá miera prirodzeného prírastku/úbytku je prirodzený prírastok/úbytok na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Hrubá miera potratovosti je počet potratov na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Hrubá miera živorodenosti je počet živonarodených detí na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Hrubá miera rozvodovosti je počet rozvodov na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Hrubá miera sobášnosti je počet sobášov na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Hrubá miera úmrtnosti je počet zomretých na 1 000 obyvateľov stredného stavu.

Imigrácia je sťahovanie sa do určitej územnej jednotky.

Index femininity je počet žien na 1 000 mužov.

Index starnutia je počet osôb vo veku 65 a viac rokov pripadajúcich na 100 osôb vo veku 0 – 14 rokov.

Maloleté dieťa je dieťa vo veku do 18 rokov.

Manželstvo je právne a spoločensky uznaný vzťah medzi dvoma partnermi opačného pohlavia.

Mediánový vek je vek, ktorý rozdeľuje populáciu na dve rovnako početné časti (polovicu s nižším a polovicu s vyšším vekom ako je medián veku).

Migračný prírastok/úbytok je prírastok/úbytok obyvateľstva sťahovaním, t. j. kladné/záporné migračné saldo.

Migračné saldo je rozdiel medzi počtom prisťahovaných a počtom vystťahovaných, resp. migračný prírastok alebo úbytok na danom území.

Migrant je osoba, ktorá mení miesto (obec) svojho trvalého (obvyklého) pobytu z jednej krajiny do druhej krajiny alebo z jedného regiónu do druhého regiónu v rámci krajiny.

Migrácia (sťahovanie) je pohyb cez hranice administratívnej jednotky, pri ktorom dochádza k zmene trvalého pobytu osoby.

Nadúmrtnosť mužov je prevaha úmrtnosti mužov nad úmrtnosťou žien (maskulinita zomretých). Vyjadruje sa počtom zomretých mužov pripadajúcich na 100 zomretých žien.

Plodnosť (fertilita) je realizovaná fyziologická plodnosť.

Počet rozvodov je počet rozvodových konaní, ktoré skončili rozvodom manželstva.

Počet potratov je súčet počtu samovoľných potratov a počtu umelých potratov.

Podiel detí narodených mimo manželstva je podiel detí narodených nevydatým ženám (slobodným, rozvedeným, ovdoveným) z celkového počtu narodených detí.

Poradie narodeného dieťaťa (parita) je poradie narodeného dieťaťa jednej žene s ohľadom na všetky narodené predchádzajúce deti (živé aj mŕtve).

Potrat je predčasné samovoľné alebo navodené ukončenie tehotenstva vrátane mimomaternicového tehotenstva, ak

- a) plod neprejavuje znaky života a jeho pôrodná hmotnosť je nižšia ako 1 000 g a ak hmotnosť nemožno zistiť a ide o tehotenstvo kratšie ako 28 týždňov,
- b) plod prejavuje niektorý znak života a jeho pôrodná hmotnosť je nižšia ako 500 g, ale neprežije 24 hodín po pôrode,
- c) z maternice bolo vyňaté plodové vajce bez plodu alebo tehotenská sliznica.

Potratovosť je demografický proces, odvodený od potratu ako demografickej udalosti sledovanej ako hromadný jav. Negatívne ovplyvňuje reprodukciu obyvateľstva, pretože znižuje intenzitu plodnosti a zároveň je svojou podstatou blízky úmrtnosti.

Pôrodnosť je rodenie detí, chápané ako demografický jav.

Priemerný vek je vážený aritmetický priemer počtu rokov, ktoré prežili príslušníci danej populácie do 31. 12. referenčného roka. Ide o priemerný vek žijúcich obyvateľov.

Priemerný vek muža/ženy pri rozvode je priemerný počet rokov osôb (mužov, žien) pri rozvode manželstva. Vekové štruktúry sa uvádzajú v dokončenom veku. Vypočítaný je z udalostí (rozvodov) triedených podľa veku rozvedeného muža/ženy v danom kalendárnom roku.

Priemerný vek muža/ženy pri sobáši a pri 1. sobáši je priemerný počet rokov od narodenia muža/ženy po dátum sobáša, resp. po dátum prvého sobáša muža/ženy. Počítaný je z počtu udalostí (uzavretých manželstiev) triedených podľa veku muža/ženy a poradia (v prípade sobášov slobodných) v danom kalendárnom roku.

Priemerný vek ženy pri narodení živého dieťaťa (narodení živého dieťaťa určitého poradia) je priemerný počet rokov od narodenia ženy po dátum pôrodu živého dieťaťa v danom kalendárnom roku.

Priemerný vek ženy pri umelom/spontánnom potrate je priemerný počet rokov od narodenia po dátum vykonania umelého potratu, resp. zaznamenanie spontánneho potratu žene. Počíta sa z vekovo-špecifických mier umelej/spontánnej potratovosti žien za jeden kalendárny rok.

Príčina rozvodu je dôvod, ktorý viedol k rozvodu manželstva. Konkrétnu príčinu rozvratu manželstva zisťuje súd. Sleduje sa oddelene pre mužov a pre ženy. Ako príčina rozvodu sa v SR v súčasnosti štatisticky vykazuje: 1. neuvážené uzavretie manželstva, 2. alkoholizmus, 3. nevera, 4. nezáujem o rodinu, 5. zlé zaobchádzanie,

odsúdenie za trestný čin, 6. rozdielnosť pováh, názorov a záujmov, 7. zdravotné dôvody (vrátane neplodnosti), 8. sexuálne nezhody, 9. ostatné dôvody a 10. súd nezistil zavinenie.

Prirodzený pohyb je zmena v stave obyvateľstva, vychádzajúca z procesu prirodzenej reprodukcie.

Prirodzený prírastok/úbytok obyvateľstva je rozdiel medzi počtom živonarodených detí a zomretých osôb. Ak je tento rozdiel kladný, označuje sa ako prirodzený prírastok. Ak je tento rozdiel záporný, označuje sa ako prirodzený úbytok.

Prvosobášnosť je uzavieranie prvých manželstiev (sobáše slobodných) sledované ako hromadný demografický jav. Sleduje sa oddelene podľa pohlavia.

Reprodukčný vek je vek, počas ktorého je žena schopná rodiť deti, v demografickej štatistike je to vek 15 – 49 rokov.

Rodinný stav je demografický, sociálny, právny a štatistický znak, ktorý označuje stav osoby podľa väzby na manželstvo a rodinu: slobodní/slobodné sú osoby, ktoré nikdy neuzavreli manželstvo; ženatí/vydaté sú osoby žijúce v manželstve; rozvedení/rozvedené sú osoby, ktorých manželstvo právne zaniklo; vdovci/vdovy, sú osoby, ktorých manželstvo zaniklo smrťou manželského partnera (manžela, manželky).

Rozvodovosť je demografický proces, odvodený od rozvodu ako demografickej udalosti sledovanej ako hromadný jav.

Samovoľný potrat (spontánny potrat) je samovoľné ukončenie tehotenstva podmienené biologicky, bez zjavného vonkajšieho zásahu.

Sobáše vyššieho poradia je uzavieranie manželstiev, pri ktorých aspoň jeden zo snúbencov je rozvedený alebo ovdovený. Počíta sa oddelene podľa pohlavia.

Sobášnosť je uzavieranie manželstiev sledované ako hromadný demografický jav. Sleduje sa oddelene podľa pohlavia.

Stredná dĺžka života muža/ženy pri narodení je počet rokov, ktoré v priemere môže prežiť práve narodený muž/žena za predpokladu, že sa úmrtnostné pomery nezmenia. Údaj sa získava z prierezových úmrtnostných tabuliek počítaných nepriamou exponenciálnou metódou.

Stredná dĺžka života muža/ženy v určitom veku je počet rokov, ktoré v priemere ešte prežije osoba (muž, žena) v príslušnom veku za predpokladu, že sa úmrtnostné pomery nezmenia.

Stredný stav obyvateľstva sa počíta ako aritmetický priemer počiatočného (1. 1.) a koncového (31. 12.) stavu obyvateľstva v referenčnom roku. Do roku 2010 sa spracovával bilančnou metódou k 1. 7. referenčného roka, zmena vyplýva z postupov zaužívaných v európskom priestore.

Štátne občianstvo je individuálny právny zväzok medzi jednotlivcom a štátom, získaný narodením alebo udelením občianstva, deklaráciou, voľbou, sobášom alebo niektorým z iných prostriedkov podľa príslušnej národnej legislatívy.

Úhrnná plodnosť je priemerný počet živonarodených detí pripadajúcich na jednu ženu počas jej celého reprodukčného obdobia, pri zachovaní úrovne plodnosti sledovaného roka. Je súčtom vekovo-špecifických mier plodnosti, ktoré sú konštruované ako počet živonarodených detí ženám v určitom veku k strednému stavu žien v tom istom veku.

Úhrnná rozvodovosť manželstva muža/ženy je súčtom vekovo špecifických mier rozvodovosti a vyjadruje podiel rozvodov pripadajúcich na jedného muža alebo ženu za predpokladu nemennej úrovne vekovo špecifických mier rozvodovosti a nulovej úmrtnosti.

Úhrnná sobášnosť muža/ženy je priemerný počet sobášov pripadajúcich na jedného muža/ženu, pri zachovaní úrovne sobášnosti sledovaného roka. Je súčtom vekovo-špecifických mier sobášnosti, ktoré sú konštruované ako počet sobášov mužov/žien v určitom veku k strednému stavu mužov/žien v tom istom veku v danom kalendárnom roku.

Úhrnná spontánna potratovosť je priemerný počet spontánnych potratov, ktoré by absolvovala jedna žena počas reprodukčného obdobia za predpokladu zachovania intenzity spontánnej potratovosti z daného roku. Počíta sa ako súčet vekovo-špecifických mier spontánnej potratovosti žien. Miery spontánnej potratovosti sú vyjadrené ako počet spontánnych potratov triedených podľa veku ženy k strednému stavu žien v tom istom veku (v jednom kalendárnom roku).

Úhrnná umelá potratovosť je priemerný počet umelých potratov, ktoré by podstúpila jedna žena počas reprodukčného obdobia za predpokladu zachovania intenzity umelej potratovosti z daného roku. Počíta sa ako súčet vekovo-špecifických mier umelej potratovosti žien. Miery umelej potratovosti sú vyjadrené ako počet umelých potratov triedených podľa veku ženy k strednému stavu žien v tom istom veku (v jednom kalendárnom roku).

Ukončené tehotenstvá sú definované ako súčet počtu narodených detí (živo i mŕtvo) a potratov (spontánnych i umelých).

Umelé prerušenie tehotenstva (umelý potrat, interrupcia) je navodené ukončenie tehotenstva vrátane mimomaternicového tehotenstva a iných potratov (napr. mola hydatidosa).

Úmrtnostné tabuľky sú tabuľky života popisujúce proces zomierania obyvateľstva. Princíp konštrukcie je založený na určení pravdepodobností úmrtia osôb podľa veku v určitom období a na zmenšovaní tabuľkového počtu žijúcich osôb na základe týchto pravdepodobností. Počítajú sa oddelene podľa pohlavia pre vek od 0 do 104 rokov.

Úmrtnosť je výskyt úmrtí v populácii sledovaný ako hromadný demografický jav.

Živonarodené dieťa je dieťa vykazujúce aspoň jeden znak života (dýchanie, akcia srdca, pulzácia pupočníka alebo aktívny pohyb svalstva), s pôrodnou hmotnosťou 500 gramov a viac alebo s pôrodnou hmotnosťou 499 gramov a menej, ak prežije 24 hodín po pôrode.

Metodické poznámky

Od roku 2012 sa do počtu živonarodených detí nezarátavajú deti narodené v zahraničí matkám s trvalým pobytom v SR, sú zarátavané do počtu prisťahovaných pri prvom prihlásení na trvalý pobyt v SR.

Od roku 2019 nastala zmena metodiky zaraďovania potratov – potraty s diagnózami O021 (Zadržaný potrat) a O028 (Iný abnormálny výtvor počatia) boli preradené zo skupiny umelých potratov (druh potratu – iný) do spontánnych potratov.

V roku 2020 boli na pokyn Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) v MKCH-10 zaradené kódy pre príčinu úmrtia v súvislosti s infekciou COVID-19. Tieto kódy boli zaradené do kapitoly XXII. Kódy pre osobitné účely.

Počty sobášov sú spracované podľa trvalého pobytu ženícha v kraji SR.

Štatistické informácie o obyvateľstve sa nachádzajú a sú priebežne aktualizované na internetových stránkach Štatistického úradu SR v doméne „Demografia“ a v databáze Štatistického úradu SR – DATAcube.

<http://datacube.statistics.sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx>

Odchýlky v súčtoch podielov vznikajú zaokrúhľovaním údajov.

Ležatá čiarka (-) znamená, že jav sa nevyskytoval.

Bodka (.) znamená, že údaj nie je k dispozícii.

Použité skratky

abs. – absolútny počet

ČR – Česká republika

Eurostat – Štatistický úrad Európskej únie

EÚ – Európska únia

NCZI – Národné centrum zdravotníckych informácií

p. b. – percentuálny bod

SODB – sčítanie obyvateľov, domov a bytov

SR – Slovenská republika

Štatistický úrad SR – Štatistický úrad Slovenskej republiky

VDC – Výskumné demografické centrum

Bratislavský kraj	B1	okres Bratislava I	Žilinský kraj	BY	okres Bytča	Prešovský kraj	BJ	okres Bardejov
	B2	okres Bratislava II		CA	okres Čadca		HE	okres Humenné
	B3	okres Bratislava III		DK	okres Dolný Kubín		KK	okres Kežmarok
	B4	okres Bratislava IV		KM	okres Kysucké Nové Mesto		LE	okres Levoča
	B5	okres Bratislava V		LM	okres Liptovský Mikuláš		ML	okres Medzilaborce
	MA	okres Malacky		MT	okres Martin		PP	okres Poprad
	PK	okres Pezinok		NO	okres Námestovo		PO	okres Prešov
	SC	okres Senec		RK	okres Ružomberok		SB	okres Sabinov
Trnavský kraj	DS	okres Dunajská Streda	Banskobystrický kraj	TR	okres Turčianske Teplice	Prešovský kraj	SV	okres Snina
	GA	okres Galanta		TS	okres Tvrdošín		SL	okres Stará Ľubovňa
	HC	okres Hlohovec		ZA	okres Žilina		SP	okres Stropkov
	PN	okres Piešťany		BB	okres Banská Bystrica		SK	okres Svidník
	SE	okres Senica		BS	okres Banská Štiavnica		VT	okres Vranov nad Topľou
	SI	okres Skalica		BR	okres Brezno	Košícký kraj	GL	okres Gelnica
	TT	okres Trnava		DT	okres Detva		K1	okres Košice I
Trenčiansky kraj	BN	okres Bánovce nad Bebravou	Banskobystrický kraj	KA	okres Krupina		K2	okres Košice II
	IL	okres Ilava		LC	okres Lučenec		K3	okres Košice III
	MY	okres Myjava		PT	okres Poltár		K4	okres Košice IV
	NM	okres Nové Mesto nad Váhom		RA	okres Revúca		KS	okres Košice - okolie
	PE	okres Partizánske		RS	okres Rimavská Sobota		MI	okres Michalovce
	PB	okres Považská Bystrica		VK	okres Veľký Krtíš		RV	okres Rožňava
	PD	okres Prievidza		ZV	okres Zvolen		SO	okres Sobrance
	PU	okres Púchov		ZC	okres Žarnovica		SN	okres Spišská Nová Ves
Nitriansky kraj	TN	okres Trenčín	Banskobystrický kraj	ZH	okres Žiar nad Hronom		TV	okres Trebišov
	KN	okres Komárno						
	LV	okres Levice						
	NR	okres Nitra						
	NZ	okres Nové Zámky						
	SA	okres Šaľa						
	TO	okres Topoľčany						
	ZM	okres Zlaté Moravce						